

XXI. ročník Hodnotiacej konferencie zahraničnej a európskej politiky SR

špeciál portálu *zahranicnapolitika.sk*

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku v spolupráci s Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky usporiadalo v poradí už 21. ročník Hodnotiacej konferencie zahraničnej a európskej politiky SR. Unikátna platforma poskytla priestor na diskusiu zahraničnopolitickej komunity o slovenskej, európskej aj svetovej politike. Sme radi, že aj tento rok sem zavítali prezidentka Zuzana Čaputová, predseda vlády Eduard Heger, minister zahraničných vecí a európskych záležitostí Rastislav Káčer, minister obrany Jaroslav Naď, ako aj štátni tajomníci. Do živej diskusie sa zapojili predstavitelia rezortu diplomacie a významní zástupcovia slovenského mimovládneho sektora a akademickej obce.

Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku bola založená v auguste 1993 ako otvorené nestranícke diskusné fórum o medzinárodných otázkach a zahraničnej politike slovenskej republiky. Jej hlavným cieľom je poskytovať priestor na otvorenú výmenu názorov o zahraničnej politike, na čo využíva svoje výskumné programy. Je dobrovoľným združením fyzických a právnických osôb zaujímajúcich sa o oblasť zahraničnej politiky.

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o. vzniklo transformáciou Slovenského inštitútu medzinárodných štúdií, ktorý bol príspevkovou organizáciou ministerstva zahraničných vecí. Výskumné centrum poskytuje nasledovné všeobecne prospešné služby:

- vypracúva nezávislé odborné analýzy kľúčových otázok medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky Slovenskej republiky;
- vydáva odborné periodické i neperiodické publikácie, ktoré slúžia na prehĺbenie poznania v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky SR a slúžia ako zdroj kvalitných informácií pre odbornú a laickú verejnosť;
- organizuje odborné podujatia a podieľa sa na medzinárodnej vedeckej spolupráci v oblasti výskumu medzinárodných vzťahov a bezpečnosti;
- prispieva k skvalitneniu odbornej diskusie o medzinárodných vzťahoch a zahraničnej politike slovenskej republiky;
- vytvára priaznivé prostredie na rast novej generácie slovenských odborníkov v oblasti medzinárodných vzťahov;
- podnecuje širší záujem občanov slovenskej republiky o dianie vo svete, hlbšie pochopenie významu zahraničnej politiky a jej prepojenia s domácou politikou.

Webový portál zahrancnapolitika.sk je jediným online portálom na Slovensku, ktorý dlhodobo zverejňuje populárno-odborné články zamerané na zahraničnú politiku Slovenskej republiky a na aktuálne zahraničnopolitické témy vo svete. Unikátny je v tom, že jeho obsah netvorí primárne novinári, ale analytici a akademici. Odborné témy podáva spôsobom, ktorý je pochopiteľný a blízky nielen expertom, ale aj laickej verejnosti.

Jednou z hrozieb našej zahraničnej politiky je naivizmus

Magdaléna Vášáryová

Keď sa skončila II. svetová vojna, v bavorskom Mníchove ešte koncom 40. rokov 20. storočia lemovali ulice, len sporo osvetlené, ruiny domov, ktoré sa obyvatelia snažili trochu opraviť. Medzi nimi ale bola skupina ľudí, ktorí si okrem zháňania jedla a práce kladli otázku, ako budú po zdrvivúcej porážke Nemecka vyzerat vzťahy so susedmi a víťaznými mocnosťami, ktoré sa o pár rokov začnú „normalizovať“.

Založili si pre strýčka príhodu Gesellschaft für Auslandkunde ako náhradu za neexistujúce ministerstvo zahraničných vecí. A v roku 1992 ma práve táto Gesellschaft pozvala ako veľvyslankyňu Československa na prednášku. Predložili mi aj hrubé knihy, plné záznamov hostí, ktorých pozývali. S úžasom som zistila, že tí, ktorí tam rečnili začiatkom 50. rokov, boli o 15 rokov ministerskými predsedami svojich štátov, alebo dokonca prezidentami. V tom okamihu som si uvedomila, že niečo podobné bude potrebovať aj samostatná Slovenská republika po rozdelení ČSFR s cieľom nadviazať samostatné kontakty s okolitým svetom na pôde mimovládnej organizácie.

A tak 6. mája 1993 sa zišlo pár kamarátov u nás na Dostojevského rade 11 a založili sme Slovenskú spoločnosť pre zahraničnú politiku, dnes známe SFPA. Ako to už býva, provinční politici z HZDS sa nahnevali a rozzúrili. Obviňovali nás zo založenia priamo tieňového ministerstva a podobné hlúposti. Aj samotné ministerstvo zahraničných vecí so svojim vedením pár rokov nedôverovalo konceptu kritického myslenia voči stratégiám medzinárodných vzťahov. Vydržali sme a teraz slávime 30. výročie od založenia.

Inštitucionálna pamäť

Kam sa za ten dlhý čas posunula naša zahraničná politika, akú kvalitu majú naše medzinárodné vzťahy, si mohli každý rok záujemcovia prečítať v Ročenke, ktorú napriek každoročným peripetiám SFPA vydáva s podporou MZVEZ. Mnohí aj napriek dôležitosti takejto publikácie nechápu, že ročenky predstavujú inštitucionálnu pamäť tak dôležitého úradu slovenskej vlády. Bude to chcieť ešte trezrivosť.

Arnold Gehlen, sociológ už v 20. storočí napísal: sme deficitné bytosti, lebo máme vývojom civilizácie oslabenú inštinktívnu výbavu, dokonca ju potláčame, chýba nám v porovnaní s ostatnými živými tvormi, a preto ju musíme nahrádzať inštitúciami, súbormi pravidiel. Tie sa opierajú o osobnú i inštitucionálnu pamäť. Na nej je založený celý náš svet: ako sa správame, ako hovoríme, ako pracujeme, ako myslíme, celý náš systémový svet, osobné i medzinárodné vzťahy.

SFPA teda kultivuje pamäť pre ďalšie generácie a nielen dejiny našich medzinárodných vzťahov.

Čo tvorí našu pamäť o priestore, v ktorom žijeme?

1. Romantické predstavy o našej existencii v strednej Európe, ktoré vytesnili našu dôležitú účasť v histórii Uhorského kráľovstva s prisúdili nám úlohu plebejských bírešov rodom z 19.storočia. Dones sme sa nezbavili tejto podoby primitívneho romantizmu a utiekame sa k nemu neustále. Pri preberaní Predsedníctva Európskej únie sme pre istotu nakoniec pre hosti zaradili vystúpenie folkloristického súboru, aby si snáď nemysleli, že sme moderný európsky národ.
2. Romantické predstavy o našej existencii v strednej Európe, ktoré vytesnili našu dôležitú účasť v histórii Uhorského kráľovstva a prisúdili nám úlohu plebejských bírešov rodom z 19.storočia. Dones sme sa nezbavili tejto podoby primitívneho romantizmu a utiekame sa k nemu neustále. Pri preberaní Predsedníctva Európskej únie sme pre istotu nakoniec pre hosti zaradili vystúpenie folkloristického súboru, aby si snáď nemysleli, že sme moderný európsky národ.
3. Pamäť účastníkov dôležitých okamihov našej novodobej histórie, ktorá je pomaly spracovávaná historikmi a je ukladaná v starých nevyhovujúcich knižniciach, pretože sme sa za 30.rokov nedostali k postaveniu ani jednej modernej knižnice. Pamäťovými inštitúciami všeobecne v našej kultúrnej politike pohrdame.
4. A ako posledné novodobé prenášanie všetkých týchto troch pamätí prostredníctvom komunikačných sietí do tzv. Google pamäte, ako o tom píše Elena Esposito.

Toto všetko dnes tvorí „historické vedomie“, ktoré je podstatnou zložkou našej

schopnosti byť súčasťou medzinárodných pohybov v európskom i svetovom priestore.

V zajatí obáv

Módnym konceptom sa dnes stáva aj pátranie po identite. Pre uvažovanie v rámci medzinárodných vzťahov má zmysel len vo vzťahu k druhým štátom okolo nás a v situácii, kedy si uvedomujeme, že sme aj po 15. rokoch po úspešnej integrácii do EÚ a NATO v zajatí obáv a neistoty, čo sa týka nášho postavenia na rozhraní dvoch svetov, či dokonca kultúr.

Ako dlho a ako intenzívne budeme ako štát a národ prežívať tieto neistoty závisí od toho, do akej miery si naša nová európska identita vynúti reorganizáciu vnímania našej minulosti a zároveň aj budúcnosti, ako o tom písala G.H.Mead.

Dôležitosť európskeho rekonštruovania chápania našej minulosti a stretávanie sa rôznych časových perspektív a systémov umožní skonštruovať jednu spoločnú prítomnosť a vznik jedného spoločného času, ktorý potrebujeme, aby sme znemožnili návrat iných konštruktov pamäte a identity, ktorú sa snažia presadiť reakčné a aj zo zahraničia výdatne podporované skupiny obyvateľstva.

Už 10 rokov sa stretávame s kritickými debatami a upozorneniami, že nám chýba, že sme dokonca stratili konsenzus, spoločenskú dohodu o smerovaní Slovenskej republiky v zahraničnej politike. Za zdieľaným rozhorčením je pocit

absencie jednoznačného postoja jednotlivých politických subjektov a ich jednotlivých aktérov, ktorý je manifestovaný skôr aktivizmom politikov a ich zväčša bezvýznamnými návštevami v Moskve ako zverejňovanými politickými alebo závažnými teoretickými úvahami.

Bolo by potrebné upozorniť, že dohoda o členstve Slovenska v euroatlantických a európskych štruktúrach, ktorú sme dosiahli medzi základnými politickými subjektmi aj pomocou SFPA a iných mimovládnych organizácií od roku 1998, bola možná aj pre základný tlak na konsenzus slovenskej i maďarskej časti spoločnosti po chaose „mečiarovskej“ éry. Usilovať sa len o konsenzus pre dobro

Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí, nie je možné a ani žiadúce.

Základom usilovania musí byť snaha posilniť krehkú sociálnu štruktúru spoločnosti na Slovensku, ktorá akoby si nemohla dovoliť otvorený konflikt o jej sme-rovani. Dnešná tendencia posilňovať rigiditu spoločenských skupín oproti výzve k znášanlivosti, vytváranie izolovaných koalícií oproti posilňovaniu kolektívnej identity, chaos vo vytváraní komunikačných kanálov smerom k obyvateľstvu spôsobuje vytváranie pocitu zraniteľnej spoločnosti a nárast obáv z konfliktov.

Úlohou všetkých príčetných osobností, stabilných štruktúr a demokratických inštitúcií je preto nutnosť posilňovania základného sebavedomia a pocitu stability Slovenskej republiky. Dá sa to bez po-

silňovania kultúrnej identity Slovenska v európskych štruktúrach? Pochybujem. Naši „dolní i horní“ susedia sa dnes vracajú ku konceptu historizmu, ktorý vychádza z ideologickej predstavy, že národné i štátne dejiny majú dopredu daný zmysel a smerujú k „Bohom danému cieľu, ktorý určil ich národom“.

Zradný naivizmus

21.storočie je pre nás veľkou výzvou aj preto, že sme zatvorení za železnou oponou prežili špecifický modernizmus a rigidný režim nás „uchránil“ od post-modernizmu a diskusie o identite, ktorú začali Francúzi v 80. rokoch minulého storočia.

Práve pre izolacionizmus, na ktorý sme si zvykli za dve generácie, sme sa nezbadali jednej z najväčších hrozieb našej zahraničnej politiky a tou je naivizmus. Preto si musíme neustále klásť otázky o tom, kto sme, kam patríme, ako sa dá ovplyvniť tradícia našej predstavivosti a ktoré mýty a predsudky chcú hroziť a nástojčivo otočiť kormidlo našich dejín.

Číslo z posledných výskumov verejnej mienky o tom, aké vzájomne si odporujúce historizujúce predstavy si kolektívne nosíme v sebe, sú alarmujúce a my stále nevieme ako, alebo čím ich nahradiť.

Mohli by sme sa utešovať, že nie sme sami so svojimi problémami. Maďarsko

na čele s Viktorom Orbánom, bývalým priateľom SFPA, sa snaží zotrvať v heroickej fáze „svojej civilizácie“, ako o tom spomína J. Krejčí a spolu s Poľskom propagandisticky predstavovať „nové stredoeurópske hodnoty“ voči EÚ a redefinovať „ich tradičné hodnoty“.

Z nášho pohľadu usilujú o periodický návrat mýtických čias, čo ale znamená, že sa oni (a stále aj my) nevedia vymaniť z čias agrárnej spoločnosti, ako o tom uvažuje M. Eliade.

Vstup do európskych a euroatlantických štruktúr pre SFPA predstavoval zmysel a cieľ našej existencie, pevninu, na ktorú dorazíme a konečne spočinieme na „zasľúbenej“ zemi bohatstva a bezpečia. Pozabudli sme v našej tradičnej naivite, že otvorenie našej spoločnosti nečakaným atakom postmoderných tendencií po roku 1989 so slovami ako pokrok, cieľ, budúcnosť v ich skutočnom význame a ako súčasť veľkej romantickej rozprávky o konečnom raji, ku ktorému smerujeme, predpokladá logicky po tridsiatich rokoch atak rozčarovania a víťaný návrat k naráciám z prelomu 19. a 20. storočia, kedy nastupuje hrozivá politická sila nacionalizmu so všetkými konkvenciami.

A naopak, nové „zelené“ politické vízie a vedecké správy rodom z 21. storočia predpovedajú obyvateľom len zmar a zánik celej našej civilizácie. Žiadne nádeje a optimistické vízie sa, zdá sa, nečrtajú. Pesimizmus je na vzostupe. Ale ešte nezaklopal na dvere SFPA.

Treba sa popasovať s panslavizmom

Sme presvedčení, že ovplyvňovanie verejnej mienky poskytovaním popularizačných informácií o dianí okolo nás a vo svete aj z oblasti medzinárodných vzťahov musí byť natrvalo náplňou práce diplomatov, slúžiacich doposiaľ v pomerne uzavretom systéme práce Ministerstva zahraničných vzťahov a európskych záležitostí.

Ministerstvo si už navyklo na kritické analýzy z prostredia mimovládnych organizácií, ale potrebuje nadviazať užšiu spoluprácu nielen s médiami, kde sa jednoosobovo prezentuje cez ministra, ale potrebuje nadviazať tesnejšiu spoluprácu s historikmi a historikmi SAV pri sprístupňovaní archívov ministerstva a s popularizátormi dejín Slovenska.

Z dejín sa nám zase vytratil Milan Hodža, ktorého knihu Federation of Central Europe nechala SFPA preložiť do slovenčiny a zúčastňovala sa aktívne každoročnej konferencie o M. Hodžovi v Sučanoch, ktorá zanikla v chaose dnešných čias.

Zabudli sme aj na zásadnú časť našich legionárov, napríklad J. G. Tajovského a J. Jesenského na boji proti bolševikom na Sibíri. Škoda, dnes by sme potrebovali mediálne zdôrazniť ich podiel na záchrane európskej civilizácie proti „východnej horde“. Inak zvíťazia zahraničím financované propagandy v neprospech našej západnej orientácie. všeobecne zabudnutým partnerom“. (Šubrť, J.Bryce)

Skúsme pochopiť súčasné kverulantsvo štátov V4 ako návrat k vyskúšanej narácii tragédií, kde my, malé (menšie, malinké – viď prejavy predsedov vlád V4) štáty, ktoré vznikli toľ nedávno, ale majú za sebou tragickú skúsenosť, napádané neustále silami, ktoré nás chcú oslabiť, a pritom my sme tí hrdinovia a zároveň „obetní baránkovia“ a to všetko zaobalené do neznesiteľného pátosu samoty.

Nečudujme sa preto, že je „naša“ tragédia po pár rokoch vnímaná Európou skôr ako komédia, hraná najviac pre vlastné obecnstvo. Potrebujeme sa popasovať so slovenským panslavizmom, ktorý naštartovali pred 200 rokmi naši dejatelia J.Kollár a P.J.Šafárik. Každý sme sa učili v škole, ako sa máme „primknúť k ruskému dubisku“. Hoci ani Kollár, ani Šafárik, L.Štúr, veľkí panslávi, nikdy v Rusku neboli.

Aj Vajanský, ktorý priživoval panslávsku ideu proti Masarykovi bol len na konci

svojho života prá dní v Petersburgu. Ale tradícia snívania o Rusku je silná, hoci dodnes pasívna, ale nemali by sme sa čudovať, že je. Je to naša rodinná idea a my sa s ňou musíme vysporiadať v hlavách a emóciách našich obyvateľov.

Text vznikol pri príležitosti konania XXI. ročníka Hodnotiacej konferencie zahraničnej a európskej politiky Slovenskej republiky, ktorá sa uskutočnila 27. 3. 2023.

Káčer: Podceňovať dnes Fica je ako podceňovať Gottwalda v r. 1948

Eva Mihočková

Slovensko si v roku 2023 pripomína 30 rokov svojej štátnosti a budovania nezávislej zahraničnej politiky. Zároveň ho čaká predvolebná kampaň, v ktorej bude zrejme dominovať zahraničná politika, pomoc Ukrajine a vzťah k Rusku. Minister zahraničných vecí Rastislav Káčer sa domnieva, že krajina stojí na križovatke:

„Tentokrát to bude horšie ako v roku 1998, pretože situácia je dramatickejšia. V roku 1998 nebola naša voľba až taká fatálna. Dnes nám hrozí totálna kontrarevolúcia hodnôt a priklonenie sa na stranu vojnového agresora – Ruska. V roku 1998 to bolo tiež na hrane, ale neboli sme vo vojnovom stave a nemali sme kompletne rozbité susedské vzťahy. Dnes je úroveň rizík oveľa horšia, ako aj agresivita spoločnosti,“ hovorí R. Káčer v rozhovore.

Ak by nová vláda skĺzla na cestu vládnutia v štýle Viktora Orbána, ako to avizuje Robert Fico, tak by podľa šéfa slovenskej diplomacie Európska únia nemala so Slovenskom toľko trpezlivosti ako s Maďarskom.

„Orbán ešte stále ťaží z kapitálu, ktorý si vybudoval v minulosti, keď mal imidž demokratického liberálneho politika 90-tych rokov, ktorý strihal drôty pre nemeckých utečencov na Západ.“

Slovensko je iný prípad. My sme mali od začiatku imidž zlého žiaka, v roku 1993 sme odchádzali zo spoločného štátu s Čechmi ako ten, kto rozbil Československo, následne sme boli mečiarovská krajina s túžbou po autokracii, potom sme to napravili a stal sa z nás tatranský tiger. Ale keby sme to teraz pokazili, tak už nikto s nami nebude mať trpezlivosť,“ hovorí R. Káčer.

Slovensko by sa podľa neho dostalo do horšej izolácie ako Viktor Orbán a oveľa rýchlejšie by prišlo aj o európske zdroje. V rámci NATO by sa stalo len tolerovanou krajinou, s ktorou by nikto nemal žiadne sympatie.

Podceňovať dnes to, čo môže s krajinou urobiť Robert Fico, je rovnako nebezpečné, ako keď v roku 1948 niektorí podcenili Klementa Gottwalda a umožnili mu ústavnou cestou uchopiť moc. Dnes nejde o nič menej ako o to, že máme na dosah

možnosť demokratickej kontrarevolúcie a priklonenie sa k autoritárnemu Rusku."

Minister dodáva, že EÚ a NATO sú garantom nášho zahranično-politického ukotvenia len do tej miery, do akej je krajina dôveryhodný partner. „To nie sú mechanizmy garantované automaticky na veky vekov. NATO nás nebude brániť proti našej vôli. Ak by sme mali vládu otvorene kolaborujúcu s Putinom, tak strácame všetko, čo sme tam mali."

Politické strany hlásajúce proruské postoje sa vezú na vlne antiamerikanizmu, ktorý sami podnecujú. Aké sú však korene tohto fenoménu? Prečo ešte krátko po vzniku samostatnej republiky bolo populárne mať rád Ameriku a globálny Západ, zatiaľ čo dnes mnohí takéto sympatie už radšej verejne nepriznávajú?

„Čiastočne za to môžu USA samé a čiastočne za to môže ruská propaganda. Amerika urobila veľa zahranično-politických chýb, arogantných rozhodnutí, necenila si spojenectvá a sama sa odklonila od Európy, vysvetľuje R. Káčer.

Rozhovor organizovala Paneurópska vysoká škola v spolupráci s SFPA, s podporou Nadácie SPP a mediálnym partnerom denníkom SME.

Prepis vznikol pri príležitosti konania Hodnotiacej konferencie zahraničnej politiky, ktorá sa konala 27. 3. 2023.

Pavol Demeš

Prepis rozhovoru s predsedom o.z. Seniori slovenskej diplomacie Miroslavom Mojžitom v rámci relácie Pavla Demeša CD Klub v TASR TV.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí tento rok spustilo celú sériu spomienkových podujatí pod názvom Misia Slovensko 30. Ako si Vy spomínate na zrod tejto inštitúcie? Nezačínali sme na zelenej lúke, v SR sme mali už pred rozdelením ministerstvo medzinárodných vzťahov, ktoré sa následne pretransformovalo na ministerstvo zahraničných vecí. Ako a kedy došlo k tejto transformácii?

Po voľbách v roku 1992, kedy nastúpila Mečiarova vláda, pokračovali rokovania o formách alebo spôsoboch spolužitia Čechov a Slovákov. Bolo už viac-menej zrejmé, že sa vývoj uberať cestou rozdelenia republiky na dva samostatné štáty.

Logicky sa preto spomínané Ministerstvo medzinárodných vzťahov Slovenskej republiky stalo základom inštitúcie, ktorá je pre každý samostatný štát nevyhnutná ako kvalifikovaná agentúra, ktorá zabezpečuje suverenitu štátu navonok a plní všetky úlohy, ktoré s tým súvisia. Keď ste vy, ako minister medzinárodných vzťahov, z ministerstva odchádzali, tak tam bolo 101 zamestnancov a postupne sa na-

berali ďalší. Samozrejme, s perspektívou naplnenia o zamestnancov vtedajšieho federálneho ministerstva zahraničných vecí, ktorí k nám mali prejsť od 1. januára 1993, kedy sa predpokladalo rozdelenie republiky.

Po vzniku dvoch samostatných republík došlo k deleniu majetku a personálu. Zastavme sa pri týchto dvoch skutočnostiach.

O majetku sa samozrejme dá hovoriť dlho, no treba hneď na úvod spomenúť, že majetok v zahraničí bol podľa zákona o zániku federácie rozdelený v pomere 2 ku 1. Zodpovedalo to skutočnosti, že Slovensko tvorilo rozlohou i počtom obyvateľov zhruba 1/3 Československa. Keďže tento princíp akceptovali obe strany, majetok v zahraničí

sa musel ohodnotiť a následne podľa tohto princípu rozdeliť. Išlo o proces veľmi náročný, pretože sme prirodzene mali záujem mať v zahraničí čo najviac zastupiteľských úradov a pri tej 1/3 to nebola najjednoduchšia úloha. Našťastie Československo malo v mnohých štátoch sveta viac ako jednu budovu, v hlavných mestách to boli obchodné oddelenia či rezidencie veľvyslancov. V každom prípade sme museli rozdeliť majetok funkčne, t.j. aby sme aj my, aj Česi mohli začať pracovať hneď od 1. januára.

Majetok Československa v zahraničí ohodnotila zahraničná firma American Appraisal podľa jednotnej metodiky. Samozrejme aj vtedy bolo na Slovensku mnoho ľudí, ktorí si mysleli, že tento proces nebude spravodlivý a pre Slovensko to nedopadne dobre. Pamätám si na jednu veľmi náročnú debatu na Zahraničnom výbore v parlamente, na ktorom som bol

s ministrom Kňažkom. Poslanci ho skúšali, naznačovali, že to určite nebude rozdelené spravodlivo, že môžeme utpieť a pod. Minister veľmi podrobne vysvetľoval metodiku a všetky procesy, no napriek tomu vtedajší podpredseda parlamentu pán Húska povedal, že „Milanko, ale vieš, tí Česi nás zase oklamú.“ Kňažko veľmi nevedel, ako má na to vecne reagovať, a tak povedal, že „Gusto, ale nech ťa poteší, že to bude poslednýkrát.“ V každom prípade sme tú 1/3 z majetku nakoniec získali. Čo sa týka personálu, bola zriadená komisia, ktorú na federálnom ministerstve viedol mimoriadny diplomat Karel Kovanda. V tom čase bol šéfom personálnej sekcie. Všetkým zamestnancom ministerstva zaslal list, v ktorom ich informoval o možnosti prihlásiť sa k českej alebo slovenskej zahraničnej službe, pričom treba zdôrazniť, že to nebolo založené na národnostnom princípe. Väčšina Slovákov sa prihlásila k novému štátu a drvivá väčšina Čechov samozrejme k Českej. Celkom prirodzene sa stalo, že v Českej republike ostalo na novom ministerstve asi 20 Slovákov, ktorí jednoducho boli už príliš dlho v Čechách, mali tam rodiny. My sme získali napríklad dvoch českých občanov.

Od roku 1993 do 1998 sme zažívali množstvo turbulencií. Slovensko bolo uznané, vstúpili sme do všetkých dohôd, ktoré predtým mala federácia, ale rozporuplnosť domáceho vývoja bola taká, že na ministerstve zahraničných vecí sa v priebehu 5 rokov vystriedalo 6 ministrov zahraničných vecí. Ako si spomínate na túto periódu častej obmeny šéfov diplomacie? A ako poznačila vnútorná situácia formovanie ministerstva zahraničných vecí?

Samozrejme, že najdôležitejšie bolo, ako nový štát vstúpi do medzinárodných vzťahov, s akou víziou resp. koncepciou. Bolo preto nevyhnutné už koncom roku 1992 napísať koncepciu zahraničnej politiky.

Na nej sa napríklad podieľal ako hlavný autor mladý politológ Svetoslav Bombík, ktorý bohužiaľ potom nešťastne zahynul, no bol pri tom napríklad aj Rastislav Káčer. Z koncepcie bolo jasné, že sa budeme usilovať o vstup do Európskych spoločenstiev a tiež do Severoatlantickej aliancie. Dokument však v tejto jednoznačnej podobe neprešiel na politických grémiách vtedy vládnuceho HZDS a SNS, hlavne pokiaľ ide o NATO. Prešla len formulácia na úzku spoluprácu s NATO a eventuálny vstup. V českej koncepcii to bolo napísané jednoznačne. Ale nemôžem povedať, že by to niekto do 1998 výrazne spochybnil.

Samozrejme, že najdôležitejšie bolo, ako nový štát vstúpi do medzinárodných vzťahov, s akou víziou resp. koncepciou. Bolo preto nevyhnutné už koncom roku 1992 napísať koncepciu zahraničnej politiky. Na nej sa napríklad podieľal ako hlavný autor mladý politológ Svetoslav Bombík, ktorý bohužiaľ potom nešťastne zahynul, no bol pri tom napríklad aj Rastislav Káčer. Z koncepcie bolo jasné, že sa budeme usilovať o vstup do Európskych spoločenstiev a tiež do Severoatlantickej aliancie. Dokument však v tejto jednoznačnej podobe neprešiel na politických grémiách vtedy vládnuceho HZDS a SNS, hlavne pokiaľ ide o NATO. Prešla len formulácia na úzku spoluprácu s NATO a eventuálny vstup. V českej koncepcii to bolo napísané jednoznačne. Ale nemôžem povedať, že by to niekto do 1998 výrazne spochybnil.

V tomto období bolo dôležité, že sa nám podarilo podpísať základnú zmluvu s Maďarskom. To, ako sme v podstate dali dokopy tento dôležitý bilaterálny vzťah, sa stretlo s pochvalnými reakciami i v Európe. Napríklad v Rumunsku sa to v rámci vtedajšej aktivity Pakt stability v Európe nepodarilo. Veľa slávy sme si za to ako ministerstvo a vôbec Slovensko neužili, kvôli lapsusom vo vnútornej politike. Obzvlášť v zahraničí nebolo jednoduché s kolegami hovoriť o vnútropolitickom vývoji v SR, no obhajovali sme fungovanie nového štátu. Pokúšali sme sa komunikovať, že základy štátu sú demokratické a že nedostatky a problémy sú prekonateľné. Voľby v 1998 nám dali za pravdu.

Po roku 1998 nastúpili dve vlády Mikuláša Dzurindu s jedným ministrom zahraničných vecí Eduardom Kukanom. Išlo o najdlhšie obdobie, kedy sme mohli pozorovať súlad domácej a zahraničnej politiky. Súhlasíte?

Áno, to bolo dané orientáciou štátu, vládnuou politikou, ktorá bola jednoznačná. Na ceste do euroatlantických štruktúr sme dobíjali tých, ktorí boli pred nami. Inštitúciu viedol skúsený diplomat. Bol od nás všetkých generačne starší, najskúsenejší, v zahraničí uznávaný, ktorý mal absolútny prehľad o fungovaní ministerstva. Vedel ohodnotiť ľudí, vedel, kto sa na čo hodí, vedel ich posúvať vpred. V tom bol neopakovateľný, mal prirodzenú autoritu. Ministerstvo bolo pod jeho

vedením stabilné, a dynamicky sa rozvíjalo. Bolo nevyhnutné sa pripraviť na rokovania s EÚ a taktiež sa personálne v tejto téme dobudovať.

Krátka perióda vlády Ivety Radičovej s Mikulášom Dzurindom ako ministrom. Zanechalo to vo vašich spomienkach nejakú stopu?

Ja som bol vtedy veľvyslancom v Sarajeve, a minister Dzurinda sa o západný Balkán veľmi zaujímal. Vedel, že to je oblasť, ktorú potrebujeme približovať k Únii. Mali sme spolu dlhý rozhovor o stave v regióne.

Nasledovala vláda Roberta Fica a ministri Ján Kubiš, Miroslav Lajčák, obaja profesionálni diplomati mladšej generácie; diplomati, ktorí sa presadili aj na medzinárodnej scéne veľmi výrazne. Miroslav Lajčák sa napokon stal najdlhšie slúžiacim ministrom. Počas tohto obdobia došlo aj k ďalšiemu prehĺbeniu Európskej integrácie. Slovensko vstúpilo do Schengenu a eurozóny.

V tom čase sa okrem dvoch spomínaných ministrov na medzinárodnej scéne prejavili aj ďalší slovenskí diplomati, získali v medzinárodných organizáciách veľmi zaujímavé pozície a určite sme spomedzi štátov V4 boli v tomto ohľade najúspešnejší. Aj ministerstvo pociťovalo stabilitu, samotná inštitúcia bola vnímaná aj v rámci slovenskej verejnosti ako veľmi kvalitná a profesionálna.

V tomto volebnom období viedli/vedú rezort dvaja ministri – Ivan Korčok a Rastislav Káčer. Diplomati, ktorých ste prijímali na ministerstvo pred zhruba 31 rokmi. V akých podmienkach pôsobia a ako hodnotíte ich pôsobenie?

Ja ich pôsobenie hodnotím veľmi pozitívne. Typologicky sú trochu rozdielni, no hodnotovo sú úplne totožní. Diplomaciu robia veľmi dobre, som o tom presvedčený. Mali k tomu veľmi dobré predpoklady, obaja sú absolventi Rybárikovej diplomatickej akadémie z Univerzity Komenského. Minister Kňažko prijal v roku 1992 na ministerstvo asi 40 absolventov tejto akadémie a neoľutoval to. Na akadémii prednášali nie len naši špičkoví odborníci z medzinárodného práva, vzťahov, ale aj z viedenskej akadémie, ovládali jazyky. Boli to prakticky hotoví ľudia už len tým výberom, a tam získali motiváciu, ktorá ich neopustila. Za vyše 30 rokov, čo pôsobia v zahraničnej službe, sa ukázali ako špičkoví reprezentanti tejto veľmi kvalitnej skupiny ľudí. Ocitli sa v pozícii ministrov v najťažšom možnom období – vnútropolitickom i zahraničnopolitickom. Závidieť im niet čo.

Boli ste veľvyslancom v Belehrade, v Sarajeve, v Minsku a na záver generálnym konzulom v Užhorode. Do akej miery vojna na Ukrajine z vášho pohľadu zmenila vnímanie občanov na Slovensku kam patríme, respektíve

do akej miery vás prekvapili reakcie obyvateľstva, ako sa máme ku krajine v tomto vojnovom konflikte správať?

Prekvapili ma posledné prieskumy verejnej mienky, že okolo 40 percent občanov SR by bolo za to, aby sa Ukrajina vzdala časti svojho územia výmenou za mier. Je to až trestuhodný naivizmus časti slovenskej verejnosti. Kladiem si otázku, keďže som prežil turbulentné obdobie na Balkáne, ako by dopadol podobný prieskum tam. Keby takúto otázku položili napríklad Chorvátom, som presvedčený, že by sme s podobnou odpoveďou našli iba jednotlivcov, a to z jednoduchého dôvodu. Chorvátsko si svoju nezávislosť vybojovalo; bola to krvavá vojna a ľudia si vážia svoj štát a vedia čo to je územná celistvosť.

Ak si niekto myslí, že je akceptovateľné vzdať sa časti svojho územia, tak to svedčí o lahtikárskom prístupe k vlastnému štátu. Prišli sme k nemu tak v porovnaní s inými ľahko a obyvatelia majú pocit, že zrejme to tak má byť. To ma dosť nemilo prekvapilo. Zrejme je čo ľuďom vysvetľovať. Bol predsa porušený princíp, ktorý je absolútne kľúčový – nedotknuteľnosť, územná celistvosť štátu, zvrchovanosť. Pokiaľ bude možné tento princíp narušovať vonkajšou silou, alebo len hrozbou použitia sily, tak nás dobrá budúcnosť nečaká. Jednoducho to je axiómia.

Ako bojovať s euroskepticizmom? Potrebujeme vlastné naratívy

Eva Mihočková

Rozhovor s Anetou Világi pre portál zahraničnopolitika.sk, ktorý vznikol v predvečer konania XXI. ročníka Hodnotiacej konferencie zahraničnej a európskej politiky Slovenskej republiky, ktorá sa konala 27. marca 2023.

Tento rok rekapitulujeme 30 rokov slovenskej štátnosti a jej zahraničnej politiky. Na Slovensku je dnes relatívne veľa ľudí, čo si želajú zmenu kurzu zahraničnej politiky a odklon od globálneho Západu, ktorý reprezentuje USA i EÚ. To je veľká zmena v porovnaní s náladami v spoločnosti v 90. rokoch, keď ľudia nosili americké vlajky na bundách a túžili patriť k Západu... Kde sa to stalo?

Skutočne ide o narastajúce protizápadné názory, ktoré nie sú namierené len proti USA, ale celkovo proti Západu. Krátko po páde železnej opony tu bol spoločenský diskurz, že Slovensko sa musí vrátiť späť do Európy. Tým sa myslela západná Európa, ktorá reprezentovala moderný, vyspelý svet, či už hodnotovo, ekonomicky alebo geopoliticky. Slovensko sa tak malo vrátiť do toho priestoru, do ktorého patrilo ešte ako súčasť prvej Československej republiky v medzivojnovom období. Zhoda na takomto smerovaní sa dobre etablovala medzi politickými elitami i medzi bežnými ľuďmi. Potom prišlo krátke obdobie medzi rokmi 1994 – 1998, keď západné krajiny a inštitúcie začali Slovensko kritizovať pre jeho demokratické nedostatky v období mečiarizmu. Vtedy sa prvýkrát načrtla možnosť, že nemôžeme byť orientovaní len prozápadne, ale musíme si otvárať dvere aj na východ a budovať strategické partnerstvo s Ruskou federáciou. Boli to

zadné vrátka vtedajšej politickej reprezentácie na čele s Vladimírom Mečiarom pre prípad, že by ich euroatlantické štruktúry odmietli. Potrebovali vytvoriť atmosféru, že je v poriadku obrátiť sa aj iným smerom ako len na Západ.

Potom však prišiel zvrät v roku 1998 a Slovensko na poslednú chvíľu naskočilo do integračného vlaku EÚ i NATO. Vtedy sa zdalo, že v tom máme ako spoločnosť jasno. Prečo v tom dnes už jasno nemáme?

Od roku 1998 tu skutočne vládol celospoločenský konsenzus, že Slovensko má prozápadnú orientáciu a zahraničná politika by mala byť s tým v súlade. Vznikla tak atmosféra, že toto bol jediný prirodzený názor pre každého človeka, ktorý mal prodemokratické zmýšľanie. To sa začalo postupne vytrácať. Veľmi pomaly sa ten proces naštartoval už po vstupe do EÚ v roku 2004.

Prečo?

Pretože z politickej scény začal miznúť aktívny diskurz, že naše prozápadné ukotvenie je dôležité. Nikto to nezdôrazňoval a pozornosť politikov sa preniesla na iné veci, najmä sociálno-ekonomické témy.

To znamená, že ľudia tú prozápadnú orientáciu nemali v sebe autenticky ukotvenú, keď ju začali tak ľahko opúšťať?

V časti spoločnosti to hodnotové ukotvenie je, ale nie je to natoľko masívne, aby si to spoločnosť ako celok spoľahlivo udržala.

Nesúvisí antiamerikanizmus a odklon od Západu aj s hybridnou vojnou, v ktorej sa nachádzame a ktorá často zdôrazňuje chyby západných spojencov v medzinárodnej politike? Dobrým príkladom je vojna v Iraku, ktorá je dodnes veľmi kontroverznou operáciou.

Otvorenie mediálnej scény pre rôzne druhy médií súvisí s tým, že sa otvorila aj politická scéna pre rôzne orientované politické subjekty. Zhruba od roku 2014 tu vidíme nárast šírenia informácií, ktoré vytvárajú alternatívne naratívy aj v oblasti zahranično-politickej orientácie Slovenska. Zároveň vznikli politické strany, ktoré tieto alternatívne naratívy začali vznášať aj do spoločenského diskurzu a tým ich legitimizovali.

S tým všetkým súvisí aj nárast euroskepticizmu. Hoci si 70 percent občanov Slovenska myslí, že členstvo v EÚ je pre krajinu prínosom, za dobrú vec ho považuje len 44 percent opýtaných. Prečo je to tak?

Tento slovenský európsky paradox sme tu mali už dlhšie. Napríklad dlhodobo ľudia vykazovali vysokú podporu nášmu členstvu v EÚ, ale veľmi málo ľudí chodilo voliť do európskych volieb. To sa potom prejavilo do toho, že v závislosti od toho,

ako položíte ľuďom v prieskume otázku, tak odpovede sú od vysoko pozitívnych po podpriemerné. My sme v rámci kvalitatívnych prieskumov zistili, že ľudia rozlišujú medzi tým, či je členstvo v EÚ výhodné pre krajinu a tým, čo si vlastne myslia o európskej integrácii. Výsledok je taký, že zatiaľ čo európsku integráciu nemusia považovať za výborný projekt a sú voči nej skeptickí, uznávajú, že členstvo v EÚ je výborná príležitosť pre Slovensko, ktoré z nej môže ťažiť. Chápu, že je nonsens byť mimo a stratiť výhody plynúce z európskeho členstva.

Z toho mi vyplýva, že EÚ si dokázala získať rozum ľudí, pretože väčšina verejných investícií sa financuje z eurofondov a občania to vidia, ale nezískala si ich srdcia cez hodnoty, ktoré reprezentuje.

To súvisí s tým, ako bola EÚ „predávaná“ Slovákom. Bolo to evidentné už počas kampane pred referendum o vstupe do EÚ a nikdy sa to nezmenilo – vždy bola Únia prezentovaná cez ekonomické výhody. Politici hovorili o možnosti cestovať a pracovať v zahraničí, získavať eurofondy a sľubovali rýchle vyrovnanie životnej úrovne. Veď vláda Mikuláša Dzurindu vtedy sľubovala dvojnásobné platy po vstupe do EÚ. Toto ľudí motivovalo.

Navyše sa neskôr začalo hovoriť aj o korupcii spojenej s eurofondami a ľudia si asi nevedeli uvedomiť, že EÚ dodala peniaze, ale korupciu sme priniesli my.

Máte pravdu, že eurofondy sa spájajú s naratívom, že priťahujú korupciu a sú výhodné len pre pár vyvolených, ale nie pre bežných ľudí. Väčšina ľudí dokáže odlišiť, že za tú korupciu si môžeme my sami, ale zároveň je tam výčitka voči EÚ, prečo si tie svoje peniaze lepšie nestráži. A nie je to celkom iracionálne očakávanie. Pretože kontrola kvality inštitúcií a vlády zákona na Slovensku bola veľmi dlhodobá a dôkladná počas prístupového procesu.

EÚ to bola ako strážca pravidiel a preto je racionálne, že ľudia to do istej miery očakávajú aj naďalej.

Je nepochybné, že EÚ tu bola dlhodobo predávaná ako bankomat. Ale fungovalo by to, keby sa politici pokúsili predať ju ľuďom cez hodnoty? Bolo by vôbec referendum o vstupe úspešné, keby slovenskému voličovi rozprávali politici o európskych štandardoch na právny štát, demokraciu a ľudské práva?

Súhlasím, že tá komunikačná stratégia zameraná na ekonomické výhody bola zvolená správne vzhľadom na očakávania doby. Druhá vec je, že politické elity už po vstupe do EÚ ustali v snahe vôbec riešiť komunikáciu EÚ a nechali to celé na Brusel. Robili sa len nejaké povinné propagačné jazdy v rámci štrukturálnych fondov. Ale nikto sa tu nevenoval snahe pestovať hodnotové ukotvenie Slovenska v európskych štruktúrach po roku 2004.

Je však na konzervatívnom Slovensku vôbec podhubie, aby tu boli autentické európske hodnoty masovo populárne? Aj počas debát v rámci Konferencie o budúcnosti Európy sa ukázalo, že ľudia v súvislosti s EÚ len minimálne pripisovali význam hodnotám ako právny štát, ľudské práva a pod. Zdôrazňovali najmä „chlebové témy“ ako dorovnanie životnej úrovne, rovnaké platy a dôchodky...

Autentická, skutočne prapôvodná hodnota EÚ je mier a jeho udržiavanie. Na to určite počúvajú aj ľudia na Slovensku. Zvyšné hodnoty, o ktorých hovoríte, sa nabalili až neskôr rokmi, ako postupovala európska integrácia. Nemusíme sa preto bičovať, akí sme na Slovensku utilitári, pretože ekonomické témy sú v podstate európskeho projektu zakotvené. Na osvojenie si širších európskych hodnôt bude slovenská spoločnosť potrebovať viac času, pretože s nimi máme oveľa menšiu historickú skúsenosť ako západné krajiny.

Demokratickým hodnotám sa musíme dlhodobo učiť. Nedá sa úplne jednoducho prejsť od socio-ekonomických tém k hodnotovo-demokratickým témam pri budovaní podpory pre myšlienku Európskej únie. Nie je však dobré, ak sa tie hodnotové témy vôbec nespomínajú a nikto ich systematicky v spoločnosti nepestuje.

Ako efektívne pracovať s euro-skepticizmom?

Je nutné pracovať s politickou elitou. Pretože napriek veľkej nedôvere voči politickým stranám naďalej platí, že majú veľký vplyv na formovanie názorov spoločnosti. Ak nebudeme mať politickú elitu, ktorá spoľahlivo podporuje európsku myšlienku, tak sa to neuchyť ani v širokej populácii. Druhá vec je, že sa musíme vysporiadať s množstvom euroskeptických naratívov, ktoré si už žijú vlastný život a ľudia si ich rozprávajú medzi sebou. Sú to príbehy podobné legendám, ktoré si kedysi ľudia podávali z pokolenia na pokolenie. Sú to príbehy o tom, aká je Európska únia zlá, ľahko sa zapamätajú a veľmi ľahko sa šíria z úst do úst. Ale na druhej strane, teda medzi ľuďmi, ktorým je európsky projekt blízky, takéto naratívy nemáme.

Bavíme sa o naratívoch ako sú zakrivené uhorky, alebo nanútené adopcie detí LGBTI+ párami a podobne?

Áno, sú to takéto príbehy. V zásade ide o reguláciu Bruselu v rôznych sférach. Nie sú to len uhorky, sú to aj žiarovky, vysávače, prípadne ako EÚ zruinovala slovenské poľnohospodárstvo, ako sme stále len

európski občania druhej kategórie. Zaujímavé na tom je, že keď sme robili focusové skupiny s ľuďmi v rámci prieskumu, tak tie naratívy sa opakovali v úplne rovnakej štruktúre. Nikdy to nebola autentická skúsenosť konkrétneho človeka, vždy to bol osvojený príbeh, ktorý si ľudia podávajú ďalej.

Takže nám chýbajú kontranaratívy. Skúste teda pomenovať, v čom spočíva zásadný príspevok Slovenska k budovaniu európskej integrácie od roku 2004?

Slovensko sa doteraz vždy postavilo za prehlbovanie a rozširovanie integrácie. Či už to bolo rozširovanie EÚ o Chorvátsko, alebo o prehlbovanie integrácie v oblasti justície, napr. v prípade vzniku európskeho prokurátora.

Mikuláš Dzurinda rád zdôrazňoval, že Slovensko sa významne zasadilo za prijatie Chorvátska do EÚ.

Iste, má to pre nás aj svoje praktické benefity, ktoré určite slovenskí dovolenkári pri ceste k Jadranskému moru oceňujú. Ale takých kontranaratívov, ktoré by sme mohli využívať, je viacero. Len problém je v tom, čo títo euroskepticky naladení ľudia očakávajú od EÚ. A to sú najmä sociálne istoty a zabezpečenie, pričom EÚ má v týchto oblastiach zatiaľ len obmedzené kompetencie.

Asi je ťažké vysvetľovať týmto ľuďom súvislosť medzi existenciou jednotného trhu, či eurozóny a rastom ekonomiky a životnej úrovne na Slovensku.

Presne tak. Nehovoriac o priamych zahraničných investíciách, ktoré by tu bez nášho členstva v EÚ asi v takom objeme neboli a svojou prítomnosťou vytvárajú pracovné miesta a prispievajú k ekonomickému rastu.

Akú formu by mali mať tie kontranaratívy?

Nemali by sa snažiť popierať tvrdenia euroskeptických naratívov. Potrebujeme zdôrazňovať, čo je prínosom európskej integrácie, ktorá prispieva k tomu, že sa máme lepšie. Cieľom je vybudovať argumentačné schémy, ktoré nemáme. Ak si to osvoja politici, tak ľuďom sa to dostane pod kožu, pretože sa to bude opakovať v rôznych diskusiách. Ak to vôbec nezaznie v médiách ani na politickej scéne, tak vymýšľať to v okamihu, keď ste konfrontovaný, je zložité.

Vojna na Ukrajine – výzva pre slovenský humanitárny sektor

Juraj Jando

Občianska spoločnosť je často široký a hmlistý pojem, ale pre účely tejto témy ju môžeme rozdeliť do niekoľkých skupín, z ktorých každá má svoje opodstatnenie a dôležité miesto aj v humanitárnej pomoci pre Ukrajinu.

Pre bežného pozorovateľa sa môže zdať, že humanitárnu pomoc poskytovali narýchlo zaktivizovaní dobrovoľníci, bez väčšej koordinácie, a že samotná činnosť sa koncentruje na akúsi charitatívnu činnosť pozostávajúcu najmä zo zbierania darov, balenia balíkov alebo poskytovania teplého čaju ľuďom prechádzajúcim v treskúcej zime slovensko-ukrajinskú hranicu. Skutočnosť je aj v tomto prípade zaujímavejšia ako mýty a pestrejšia ako dezinformácie.

Mýtus o občianskej spoločnosti

Humanitárne mimovládne organizácie združené v platforme Ambrella sú profesionálne organizácie, ktoré majú tridsaťročné skúsenosti s poskytovaním humanitárnej pomoci v náročných a nebez-

pečných kontextoch po celom svete – od tsunami v Indonézii cez ničivé zemetrasenie na Haiti, občiansku vojnu v Južnom Sudáne, utečeneckú krízu na Balkáne a východnom stredomorí až po konflikt v Sýrii alebo v Iraku.

Humanitárnu pomoc poskytovali na ukrajinskom Donbase na oboch stranách frontovej línie už od roku 2014. Dodržiavajú humanitárne princípy, riadia sa štandardmi a procesmi, zamestnávajú profesionálov a majú svoje tímy priamo v teréne (projektových, finančných manažérov, lekárov, logistov, psychológov, sociálnych pracovníkov, odborníkov na výživu, inžinierov a pod.). Spolupracujú s národnými aj medzinárodnými donormi a organizáciami a v zahraničí prezentujú SR pri implementovaní projektov SlovakAid ako dlhodobí partneri

Tieto organizácie pomáhajú aj na Slovensku alebo v blízkom okolí – v spolupráci so záchrannými zložkami pomáhali napríklad pri tornáde na Morave, veľkých povodniach a svoje znalosti zo zahraničných misí napr. z oblasti infekčnej medicíny zase využili aj pri pomoci počas pandémie COVID-19. V súčasnosti sú tiež

aktívne pri humanitárnej pomoci a integrácii ľudí z Ukrajiny v SR.

- Iné mimovládne organizácie, ktoré sa venujú napr. rozvojovej spolupráci v zahraničí alebo v sociálnej či výchovnej oblasti v SR ako napr. Evanjelická diakonia alebo DePaul či Slovenský skauting sa zo dňa na deň čiastočne preorientovali na pôsobenie v humanitárnej oblasti. Disponujú vlastnými zamestnancami, vybudovanými štruktúrami, majú sieť dobrovoľníkov a svoju činnosť upravili alebo rozšírili napr. na poskytovanie psychosociálnej pomoci alebo materiálnej pomoci utečencom. Spolu s humanitárnymi organizáciami a dobrovoľníkmi boli ako prví na hraniciach. Sú zapojení aj do verejných zbierok alebo do prepravy materiálnej humanitárnej pomoci a ich výhodou sú existujúce partnerstvá na Ukrajine, sklady a dobré organizačné zázemie v SR. Zapojenie týchto organizácií je vzhľadom na veľkosť krízy nevyhnutné a veľmi dôležité.

Do pomoci sa tiež zapájajú aj lokálne iniciatívy a dobrovoľníci, ktoré okrem obrovského zapojenia sa do pomoci na hraniciach či v centrách pre utečencov, sa tiež zapájajú aj do činností oboch skupín uvedených vyššie. Okrem toho prepravujú na Ukrajinu materiálnu humanitárnu pomoc svojpomocne menšími vozidlami, a výrazne prispievajú k celkovému objemu materiálnej humanitárnej pomoci.

No a ďalšiu skupinu tvoria organizácie a iniciatívy, ktoré podporujú humanitárnu pomoc na inštitucionálnej a systémovej úrovni v oblasti fundraisingu ako napr. viaceré nadácie, darcovské portály ako Donio alebo na úrovni komunikácie a presadzovania zlepšovania systému humanitárnej pomoci SR, pripomienkovania verejných politik, či koordinovania humanitárneho koridoru ako napr. Ambrela.

Aktivity humanitárnych organizácií na Ukrajine

Po začiatku ruskej invázie sa na Ukrajine množstvo ľudí odkázaných na humanitárnu pomoc zvýšilo z 3 na 18 miliónov. Milióny z nich zažili intenzívne vojenské ostreľovanie, ktorého dôsledkom boli tisíce obetí a desaťtisíce zranených.

Do zahraničia pred vojnou utieklo 8 miliónov obyvateľov a v rámci Ukrajiny žije 5,4 milióna obyvateľov, ktorých útoky vyhnali z ich domovov a ponechali ich bez riadneho prístupu k potravinám, vode, zdravotnej starostlivosti, bývaniu, vzdelávaniu či ostatným základným službám. Situácia sa ešte zhoršila na jeseň po intenzívnych ruských útokoch na energetickú infraštruktúru, čoho dôsledkom bolo, že títo ľudia sa ocitli ešte aj bez elektrickej energie, tepla či vody.

Reakcia slovenskej občianskej spoločnosti na ruskú agresiu bola veľmi rýchla a doslova hodiny po jej začiatku

humanitárne a iné mimovládne organizácie, dobrovoľníci a neformálne iniciatívy dokázali poskytovať humanitárnu pomoc utečencom utekajúcim pred hrôzami vojny na oboch stranách hranice – či už vo Vyšnom Nemeckom alebo Ublí.

Poskytovali prístrešie, potraviny, zdravotnú starostlivosť, psychosociálnu podporu, dopravu, koordinovali dobrovoľníkov a aktivizovali možné zdroje podpory. V čase najväčšieho rozmachu prekročilo hranice Slovenska denne približne až 15 000 ľudí. Slovenské mimovládne organizácie a dobrovoľníci pri pomoci týmto ľuďom najmä v prvej fáze do značnej miery nahradili štát, ktorý bol nepripravený v strategickom plánovaní a koordinácii, manažmente zdrojov a logistike či nedostatku materiálnej pomoci.

Nevídaná bola tiež reakcia slovenskej širokej verejnosti – na pomoc obyvateľom Ukrajiny humanitárnym organizáciám sa podarilo vyzbierať až 16,8 mil. €. V doterajšej histórii pritom dosahovali verejné zbierky na humanitárnu pomoc maximálne iba stovky tisíc €. Vďaka týmto zdrojom, ako aj podpore súkromných či verejných donorov sa humanitárnym organizáciám podarilo zabezpečovať materiálnu pomoc pozostávajúcu či už z potravín, zdravotných pomôcok, drogérie, oblečenia či s príchodom zimy aj toľko

potrebných generátorov, v obrovských množstvách.

Pre ilustráciu môžeme uviesť, že na Ukrajinu odišiel vlak so 600 tonami pomoci, minimálne 500 kamiónov (pričom každý má priemerne 25 ton nákladu) či stovky úžitkových (v priemere 2 tony) a osobných vozidiel. Iba materiálna humanitárna pomoc vybraných členov Ambrely pritom bola v hodnote minimálne 22 mil. €, nehovoriac o ďalších desiatkach organizácií a iniciatív občianskej spoločnosti.

Okrem poskytovania prepravy materiálnej pomoci slovenské humanitárne organizácie pôsobia na Ukrajine aj cez svoje projekty a spoluprácu s lokálnymi partnermi. Činnosť týchto organizácií sa zameriava na zabezpečenie základných potrieb ako sú potraviny a voda, ubytovania, zdravotnej či psychosociálnej starostlivosti či obnovy budov.

Najviac ich prirodzene pôsobí vzhľadom na regionálnu blízkosť na juhozápade krajiny (Zakarpatská oblasť), pričom jedna z organizácií je v tejto oblasti dokonca druhým najväčším nákupcom, hneď po ukrajinskej verejnej správe. Slovenskú stopu je možné pritom nájsť až v polovici administratívnych oblastí, pričom viacero organizácií pôsobí priamo aj na východe krajiny blízko frontovej línie (Charkovská oblasť, Donecká oblasť či Dnepro-Petrovská) a boli tam aj v čase, kedy sa z Kyjeva stiahla slovenská diplomatická misia.

Podpora štátu pre humanitárne aktivity

Smutným momentom slovenskej humanitárnej pomoci je nepochybne nepripravenosť štátneho humanitárneho systému a jeho neschopnosť flexibilne reagovať na humanitárnu krízu v našom susedstve.

Určite je potrebné oceniť aspoň partikulárnu snahu jednotlivých aktérov – napr. Ministerstva zahraničných vecí

a európskych záležitostí SR. Podarilo sa mu prealokovať nespotrebované financie určené na projekty regulujúce migráciu v Maroku na pomoc Ukrajine.

Samotné ministerstvo však narážalo na vlastné neflexibilné pravidlá, neexistenciu nástrojov na rýchlu reakciu a slabú politickú podporu poskytovať humanitárnu pomoc. O potrebnej reforme v podobe novej humanitárnej stratégie sa pritom diskutuje už viac ako desať rokov a v roku 2021 bol jej návrh na stole, odvtedy však nenastal žiadny posun.

Tieto skutočnosti sa odzrkadlili vo veľmi nízkej finančnej alokácii na humanitárnu pomoc Ukrajine vo výške 9 miliónov € za rok 2022, čo znamená 27. miesto v rebríčku objemu financií v pomere k hrubému národnému produktu.

Všetci naši susedia sa pritom umiestnili v prvej desiatke: Rakúsko je prvé, Česko siedme, Maďarsko ôsme a Poľsko deviate. Napríklad Česko poskytlo humanitárnu pomoc vo výške 106 miliónov € a asi každý bude súhlasiť, že ekonomika nášho západného suseda nie je 12-krát silnejšia ani väčšia ako slovenská.

Je dôležité uviesť, že ak by sme zarátavali celkovú pomoc Ukrajine, teda aj s vojenskými záväzkami, Slovensko by bolo na tom výrazne lepšie a bolo by

na 7. mieste. Hoci je vojenská pomoc dôležitá, nemôže nahradiť humanitárnu pomoc a platí to aj naopak. Oboje sú potrebné.

Humanitárna pomoc je prejavom solidarity a je životne dôležitá pre tých ľudí, ktorí zostanú uväznení v oblastiach zasiahnutých konfliktom a pomáha im prežiť a pokryť základné potreby. Bez nej, by sa už tak vysoké počty ľudí, utekajúcich z Ukrajiny do okolitých krajín vrátane Slovenska ešte zvýšili.

Nedostatky slovenského humanitárneho systému je možné vidieť aj pri objeme materiálnej humanitárnej pomoci. Štát ju poskytol v objeme 850 ton – na porovnanie: iba jeden jediný vlak s humanitárnou pomocou mimovládnych organizácií jej obsahoval 600 ton a celkový objem pomoci občianskeho sektora dosiahol minimálne 11 000 ton.

Pri humanitárnej pomoci platí pravidlo, "kto rýchlo dáva, dvakrát dáva". Ani v tomto ohľade však nie je možné štátne orgány pochváliť, keďže vyhodnotenie výzvy určenej mimovládnym organizáciám na humanitárnu pomoc na Ukrajine bolo až po 5 mesiacoch po začiatku invázie a „winterizačná“ výzva bola vyhodnotená až na jar.

Ako ďalej, slovenská humanitárka?

Konflikt na Ukrajine ukázal silu ale aj potenciál slovenskej občianskej spoločnosti. Je zrejmé, že vzhľadom na svoje skúsenosti, partnerstvá a regionálnu blízkosť bude aj v budúcnosti kľúčovým pri pomoci našim východným susedom či už pri humanitárnej pomoci alebo neskôr pri obnove krajiny.

Aby však slovenské humanitárne organizácie mohli naplno využívať svoj potenciál je potrebné, aby mali stabilnú a dostatočnú podporu. Pri klesajúcej podpore verejnosti je preto potrebné, aby jej miesto zastúpili vo zvýšenej miere inštitucionálni donori – či už verejní alebo súkromní.

Z pohľadu štátu je nepochybne potrebné venovať viac pozornosti a aj politickej podpory oblasti humanitárnej pomoci. Neznamená to pritom iba navýšenie finančného objemu. Je potrebná celková reforma systému v podobe prijatia novej humanitárnej stratégie, tak aby bol schopný pružne a kvalitne reagovať na stále nové a nové krízy:

- Humanitárne projekty by mali mať svoje vlastné pravidlá odlišné od tých upravujúcich rozvojovú spoluprácu, ktorá je svojou povahou dlhodobejšia a viac strategická.

- Vytvorenie fondu a nástroja rýchlej reakcie, ktorý by overeným partnerom vrátane mimovládnych organizácií umožnil pomáhať na mieste kríz hneď v prvých dňoch, kedy je to najviac potrebné.
- Dostatok humanitárneho materiálu na skladoch civilnej ochrany – či už ide o trvanlivé potraviny, stany, spacáky alebo iné základné či sofistikovanejšie vybavenie (napr. zdravotnícke), tak aby sa nestávalo, že pri každej novej kríze vždy hľadáme, čo leží na skladoch.
- Rozšírenie oslobodenia od DPH aj na humanitárnu pomoc darovanú humanitárnym organizáciám.

Relevantní aktéri síce o týchto zmenách diskutujú, zatiaľ však nie je vidno žiadne reálne kroky alebo posuny. Ak však pre slovenský systém humanitárnej pomoci nebude budičkom ani takáto mega-kríza u nášho východného suseda, je naozaj otáznne, čo by sa muselo stať, aby sa zmenil a stal naozaj moderným nástrojom pomoci a solidarity s núdznymi.

Text vznikol pri príležitosti konania XXI. ročníka Hodnotiacej konferencie zahraničnej a európskej politiky Slovenskej republiky, ktorá sa konala 27. marca 2023.

Zahraničná politika je v zajatí domácich udalostí

Eva Mihočková

Hodnotiaca konferencia zahraničnej politiky, ktorú každý rok organizuje Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku v spolupráci s ministerstvom zahraničných vecí, pravidelne prináša reflexiu toho najdôležitejšieho, čo slovenská diplomacia v uplynulom roku riešila. Tohtoročnému XXI. ročníku konferencie dominovala téma Ukrajiny a očakávaného ďalšieho vývoja slovenskej zahraničnej politiky po predčasných voľbách v septembri 2023.

Podľa hlavy štátu Zuzany Čaputovej prežilo Slovensko najťažší rok vo svojej histórii. Poznačili ho nielen následky doznievajúcej krízy koronavírusu, ale najmä šok z vypuknutia vojny na Ukrajine a nápor utečencov, ktorí na slovenskom území hľadali útočisko pred ruskou agresiou. Počiatočná masívna vlna solidarity s ukrajinskými ženami a deťmi sa však ukázala ako prechodný jav a Slovensko sa postupne prepadlo do únavy, frustrácie a bahna ruskej propagandy.

„Slovensko je v informačnej búrke a zahraničná politika je jej epicentrom,“ uviedla Zuzana Čaputová počas svojho vystúpenia na konferencii. Zdôraznila, že vďaka dezinformáciám sa znižuje verejná podpora pre vládne kroky v prospech Ukra-

jiny a priepasť medzi vládnuou politikou a verejnou mienkou sa neustále zväčšuje. „Preto potrebujeme čo najširší konsenzus v tom, kto sú naši partneri a spojenci a kam ako krajina patríme,“ dodala hlava štátu.

Patríme na Západ!

Na jej slová nadviazal predseda vlády Eduard Heger jednoznačným vyhlásením, že Slovensko patrí na Západ: „Neexistuje politika štyroch svetových strán. Predstava, že máme byť mostom medzi Východom a Západom, je mýtus. Putin nehľadá žiadne mosty, on hľadá korisť.“

Preto je pre budúcnosť krajiny absolútne kľúčové nestratiť hodnotový kompas, ktorý už od vzniku republiky v roku 1993 ukazuje na Západ. Slovensko je súčasťou euroatlantických štruktúr a je v jeho životnom záujme nestratiť toto hodnotové ukotvenie ani po nadchádzajúcich voľbách.

Účastníci konferencie sa rozchádzali v názore, či je riziko straty západnej orientácie reálne alebo len hypotetické. Podľa bývalého ministra zahraničných vecí Miroslava Lajčáka situácia nie je natoľko dramatická. Zdôraznil, že žiadna z relevantných politických strán vrátane opozičných nehovorí o vystúpení z EÚ alebo NATO. Takáto téma na stole nie je. Miera podpory verejnosti pre členstvo v týchto zoskupeniach síce klesá, ale stále je väčšinová mienka naklonená zotrvať v EÚ i NATO.

Podľa exministra zahraničných vecí Ivana Korčoka je však situácia vážna. Pripomenul, že ani v Spojenom kráľovstve to pár rokov pred brexitom nevyzeralo tak, že by krajina mala reálne vystúpiť z EÚ. Slovensku hrozí príklon k autoritárskemu režimu vládnutia

a ústup od politiky intenzívnej podpory Ukrajiny, ktorá dominovala slovenskej zahraničnej politike v minulom roku.

Najväčšie výzvy

Práve slovenská podpora Ukrajiny pomáhala nastavovať trend aj pre ďalších európskych spojencov, čo možno považovať za jeden z najväčších úspechov slovenskej zahraničnej politiky v roku 2022. „Slovensko dnes hrá na európskej pôde vo vzťahu k Ukrajine i bezpečnostnej politike vyššiu ligu, než do akej patrí,“ zhodnotil europoslanec Vladimír Bilčík.

V minulosti sa Slovensko v rámci európskej politiky presadzovalo najmä v otázkach ďalšieho rozširovania, prípadne v ekonomických témach ako je zachovanie daňovej konkurencie. To sa však po vypuknutí vojny zmenilo. „Slovensko dokázalo byť trendsetterom aj v takých témach ako je bezpečnostná politika, či základné hodnoty právneho štátu a demokracie,“ uviedol premiér Heger.

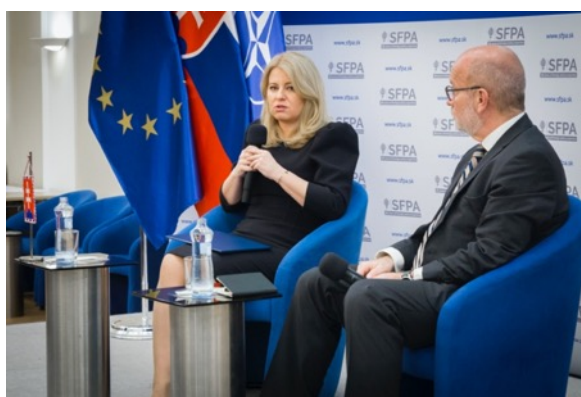
Krajina však má pred sebou v európskej politike veľkú výzvu neupadnúť do pasce pohodlného priemeru a aktívne využívať možnosti, ktoré má k dispozícii. „EÚ je príležitosť. Časť z nej sme využili, časť nevyužili a niečo aj zneužili – viď korupciu pri eurofondoch,“ priblížil analytik Radovan Geist z portálu Euractiv.sk.

Viacerí diskutujúci sa zhodli, že Európsku úniu politici vo verejnom diskurze zredukovali na bankomat európskych peňazí a to nie je udržateľný vzťah. „Ak by sa Ukrajina stala členskou krajinou EÚ, tak by absorbovala štvrtinu kohéznych fondov a Slovensko by sa stalo čistým prispievateľom do európskeho rozpočtu,“ pripomenul štátny tajomník ministerstva zahraničných vecí Andrej Stančík.

Preto je kľúčové, aby sa na Slovensku začala diskusia o európskych témach aj z hľadiska hodnôt a významu členstva, ktorý sa nedá vyjadriť len v peniazoch. Podľa

europoslancu Vladimíra Bilčíka sa tak stane najväčšou výzvou, kde vziať silu urobiť zo Slovenska krajinu, ktorá nebude len prežívať, ale dokáže aktívne využívať svoje členstvo ako veľkú príležitosť posúvať sa vpred.

Takýto proces nie je životaschopný bez aktívnej podpory verejnej mienky a jasného hodnotového ukotvenia spoločnosti. To sa vykryštalizuje už počas nadchádzajúcich parlamentných volieb, ktoré budú predstavovať križovatku ďalšieho vývoja krajiny podobne ako v roku 1998.

„Je dôležité zachovať pokoj a rozvahu. Vysvetľovať naše názory s empatiou a pochopením aj pre tých, ktorí majú oprávnené otázky a pochybnosti. Nemôžeme rezignovať na dialóg s občanmi, ktorí sa cítia zmätení,“ dodala prezidentka Zuzana Čaputová.

Pomoc Ukrajine

Veľkou témou konferencie bola podpora Ukrajiny a ruská agresia. Štátna tajomníčka ministerstva zahraničných vecí Ingrid Brocková uznala, že za uplynulý rok sa Slovensko naučilo veľa samé o sebe:

„Bola to úplne nová skúsenosť a ukázali sme enormnú solidaritu a mobilizáciu. Ja sama som bola ako dobrovoľníčka počas prvých dní vo Vyšnom Nemeckom a bola to veľmi silná skúsenosť. Nemôžeme dopustiť únavu z pomoci Ukrajiny. Pre ministerstvo je absolútnou prioritou, ako sa postaviť voči agresii Ruska a ako pomôcť Ukrajine.“

Slovensko bolo lídrom v poskytovaní humanitárnej i vojenskej pomoci Ukrajine a z hľadiska objemu poskytnutých prostriedkov v prepočte na obyvateľa je na jedenástom mieste na svete. „Kompletná pomoc zo Slovenska pre Ukrajinu je viac ako miliarda eur. Je to veľmi hrubý odhad, pretože sa ťažko vyčísľuje objem pomoci firiem a mimovládneho sektora, ale tá miliarda je reálne číslo,“ uviedol Alexander Duleba zo Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku.

Ako však upozornila štátna tajomníčka Brocková, nie je možné udržať adekvátnu úroveň pomoci Ukrajine len cez súčasné nástroje rozvojovej pomoci. Je nutné nájsť systémové riešenie a vyčleniť pre nášho východného suseda vo vojnovom stave samostatné prostriedky.

Slovensko si pritom svojou silnou angažovanosťou v prospech Ukrajiny značne zlepšilo svoj kredit v Bruseli. „Mobilizácia slovenskej verejnosti bol moment, ktorý veľmi zažiaril aj na európskej pôde. Bol to veľký rozdiel oproti roku 2015, keď sme sa postavili odmietavo voči prijímaniu utečencov,“ uviedla počas konferencie Katarína Mathernová, zástupkyňa GR riaditeľstva Európskej komisie pre susedskú politiku a rozširovanie.

Zdôraznila, že spoločnou európskou slabinou v tomto smere zostáva najmä komunikácia. „Robili sme ako EÚ veľmi veľa pre Ukrajinu, porovnateľne ako USA, ale napriek tomu má verejná mienka pocit,

že USA dávali násobne viac. Objektívne to však nie je pravda.“

Významným prvkom slovenskej pomoci pre Ukrajinu bola vojenská pomoc. Slovensko bolo dokonca jednou z prvých krajín, ktorá sa odhodlala poskytnúť ukrajinskej strane aj ťažkú techniku. Podľa štátneho tajomníka ministerstva obrany Mariána Majera je to jeden z pozitívnych prvkov celej krízy:

„Vieme byť akcieschopní, ak chceme. Napriek všetkým problémom sme ukázali veľmi silnú politickú jednotu. Nebolo to jednoduché, pretože už tri roky sme neustále v nejakej kríze, ale práve preto sme si už veľa vecí nacvičili a odskúšali.“

Nemáme si čo vyčítať

Uplynulý rok ukázal aj slabé stránky. Podľa M. Majera „nám niekedy trvalo zbytočne dlho rozhodnúť sa, napríklad v prípade darovania migov. Je to otázka politickej odvahy. Niekedy je nutné ísť proti prúdu, čo nebýva ľahké.“

Tento názor podporil aj minister zahraničných vecí Rastislav Káčer. Je presvedčený, že nielen politici, ale aj experti ministerstva zahraničných vecí by mali chodiť do odborných debát v médiách, aby novinári neboli odkázaní na manipulátorov. Komunikácia s verejnosťou je však v dobe sociálnych sietí a pretlaku ruskej propagandy kľúčová.

„Niekedy nie je ľahké byť optimistom. Sme generácia ľudí, ktorí pred 30-timi rokmi postavili Slovensko na koľajnici, po ktorých sme si mysleli, že spoľahlivo pôjde ďalej,“ uviedol minister Káčer. „Očakávali sme, že budeme riešiť nutné opravy vagónov, siete, ale nepredpokladali sme, že budeme prehodnocovať, či máme zostať na tých koľajniciach. Dnes vidíme, že niečo sa nepodarilo a Slovensko je opäť na rázcestí. Je to fatálne, cítime to všetci, ale myslím si, že zahraničná služba štátu si nemá čo vyčítať.“